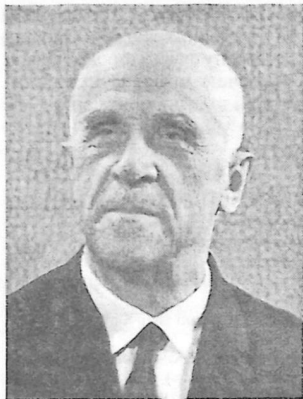

того ж, цінний педагогічний досвід, архів і чималий рукопис мемуарів художника чекають свого дослідника.

Один із кращих учнів знаменитого Федора Кричевського, О. Сиротенко був і земляком свого вчителя. Нині їхні твори знаходяться десь поруч у тісних, не дуже комфортних сховищах Національного художнього музею. На жаль, тільки у сховищах. Жодного з належних музеїв творів О. Сиротенка вже багато років немає в постійній експозиції. 1988 року велика посмертна виставка майстра репрезентувала його потужне самобутнє обдарування. Тим часом останніми роками творчість О. Сиротенка майже вибула з поля зору істориків мистецтва, не-

зважаючи на те, що його ім'я знайшло певне місце у 6-томній "Історії українського мистецтва", поряд з іменами інших, іноді навіть менш обдарованих, художників. Та сьогодні інтерес до образотворчого мистецтва ХХ ст. в Україні не тільки не згас, а помітно збільшується. Певною мірою це інспірується зміцнілою національною самосвідомістю громадян нашої країни, а також прагненням до культурної самоіндифікації, пошуком національних коренів.

Феномен Сиротенка — людини, художника і педагога — створив феномен мистецької родини. Два покоління талановитих живописців стали його неформальними учнями і послідовниками: дочка Н.О. Сиротенко (1920–2005), зять О.І. Вовк (1922–2004) та онук С.О. Вовк (нар. 1958). Творча родина — звичайне явище в історії мистецтва. Без особливих зусиль можна пригадати, починаючи з епохи Відродження, десятки імен майстрів, у родинях яких художнє ремесло успадковувалося від покоління до покоління. У кожного з членів такої родини був свій шлях, своя творча доля, своє місце в мистецтві, але концентрат творчого духу в поколіннях, безумовно, реалізувався у найкращих творах, що відповідали духовним потребам і естетичним ідеалам кожної епохи.

Олександр Сиротенко, як людина і творець, мав надзвичайний авторитет у студентів і домочадців-художників, багато розмірковував над проблемами сприйняття мистецтва, місії художника на землі, ставлення до професійності у мистецтві; аналізував творчість майстрів-класиків, різноманітні педагогічні системи. Ці міркування становлять значну частину його рукописних мемуарів.

Особистий творчий досвід майстер з радістю дарував учням. Будучи часом суворим і вимогливим, але завжди доброзичливим педагогом, він відкривав студентам тайни майстерності, кілька десятиліть викладав осно-

ву основ професії художника — рисунок. Сиротенко ніколи не відокремлював працю педагога і творчість, не дозволяв собі нехтувати заняттями в інституті. Колишні студенти і досі вдячно згадують учителя.

Усе життя художник багато і плідно працював. Сотні блискучих малюнків свідчать про те, яку важливу роль митець відводив творчій праці. Він малював завжди, ніколи не полишав олівця та блокнота. І писав. Писав пейзажі, портрети, натюрморти, незліченні етюди, часто користуючись "кишеньковим" французьким етюдником під час прогулянок, на відпочинку.

Майстер, який ніколи не зупинявся на своєму шляху сходження до досконалості, назавжди залишається бездоганним прикладом усім живущим і майбутнім поколінням художників.

Василь Щербак

кандидат мистецтвознавства, доцент,
заслужений діяч мистецтв України

Митець-педагог за покликанням

(До 100-річчя від дня народження
І.В.Макогона)

Визначний український скульптор, народний художник України, професор Національної академії образотворчого мистецтва і архітектури, ветеран Другої світової війни і праці Іван Васильович Макогон відійшов у вічність на 94-му році життя, ні на мить не полишаючи творчо-педагогічної діяльності. Коли в академії відзначали його 90-річний ювілей, на запитання, з яким відчуттям він зустрів цю дату і що в житті вважає найголовнішим, професор відповів:

— За роботою якось і не помітив, що вже так багато промайнуло часу. Почуваюся ж загалом добре. Як видається, досить активно працюю. Найголовніше у житті для мене — зберегти чистою совість, добре і чесно працювати, не ганятись за ефемерною славою.

Це були справедливі слова на той час патріарха українських скульпторів. Саме так, дотримуючись обраних для себе значущих принципів, Іван Васильович добropорядно і результативно пройшов довгий життєвський і творчий шлях, на якому випало йому зазнати немало різних випробувань.

Народився І.В.Макогон 13 жовтня 1907 року у селі Грушоваха Харківської області. У голодні роки чотирнадцятирічним підлітком вирушив з рідного обійстя шукати кращої долі. У місті Ізюмі вдалося прилаштувати-

ся в школі-інтернаті, де учні безкоштовно харчувалися. Там закінчив сім класів. Далі був Харків, художньо-промислова профшкола. Мешкав у дитбудинку. Після профшколи поступив на живописний факультет Харківського художнього інституту, який закінчив 1931 року. Учителями з фахових дисциплін в інституті були Олексій Кокель, Семен Прохоров, Іван Северин та інші.

Водночас із живописом студент Макогон захоплювався освоєюв мистецтво пластики у творчій майстерні скульптора Івана Васильовича Севери — авторитетного, високоосвіченого педагога, котрому пощастило в процесі студіювання мистецтва пластики пізнати найкращі здобутки Петербурзької, Празької та Римської академій мистецтв й

ознайомитися з оригіналами художніх творів у багатьох музеях Європи. А прихильне ставлення професора до амбітного, допитливого студента, розповіді про світові мистецькі явища, видатних майстрів скульптури, практичні, цікаво подані фахові поради щодо мистецтва ліплення — все це дедалі більше полонило юного І.Макогона. Його зацікавлення стало подвійним — живопис і скульптура. На чому зупинитись? Зрештою, навіть отримавши диплом художника-живописця, молодий митець віддає перевагу скульптурі і їй, в основному, Іван Васильович присвятив усе своє життя.

Коли І.Макогон закінчив інститут, його направили в Донбас для проведення там культурно-масової роботи серед шахтарів — таке практикувалося тоді в галузі загальної і спеціальної освіти як один з експериментальних пошуків форм ідеологічно-просвітницької роботи серед населення. На шахті "Кочегарка" І.Макогон виготовляв наочну агітацію, проводив бесіди про художників з шахтарською молоддю, викладав у студії образотворчого мистецтва, малював і сам — переважно індустриальні місцеві краєвиди, які йому подобалися своєю грандіозною величиною, конструктивністю. На жаль, виконані там живописні роботи втратилися на подальших складних життєвських дорогах, про що при нагоді згадував автор.

Перші значні твори молодого художника як скульптора з'явилися у 1934 році. З-поміж них заслуговує окремої уваги мармурова рельєфна композиція "Пам'яті скульптора Ігоря Левицького", присвячена другові, який надто рано пішов з життя. У творі волею та вмінням автора винахідливо й майстерно об'єднані в не порушені ціле дві людські голови — вражаючі образи взаємно закоханої пари. Внутрішньо зібраний, емо-

ційно зосереджений чоловічий образ та мрійливо-ліричний, лагідний, що нагадує добру Музу, жіночий гармонійно доповнюють один одного і в цілому становлять, за змістом і пластикою, знаковий образ високої людської любові, окриленості й вірності.

Розглянутий твір та ще дві роботи І.Макогона ("Мрія" і "Маска"), виконані у камені, експонувалися 1935 року на Всеукраїнській художній виставці. Усі три композиції були високо оцінені фахівцями і придбані для Українського музею образотворчого мистецтва (тепер Національний художній музей України). На черговій виставці були представлені теракотові роботи скульптора "Портрет батька" і "Портрет художника Івана Северина". Вони вирізнялися вишуканістю пластичної форми й глибоким розкриттям внутрішнього світу портретованих. Їх також закупили для музею, і вони й сьогодні є чудовими зразками української портретної скульптури.

Цільне місце у творчості Макогона-скульптора посіла тема, пов'язана з ім'ям Тараса Шевченка. Саме І. Макогону відомий український художник і архітектор Василь Кричевський, котрий розробляв у 1936–1938 рр. проект Канівського музею-заповідника "Могила Т. Шевченка", запропонував створити монументальний бюст Великого Кобзаря. Передбачалося, що скульптурний портрет буде встановлено на першому поверсі, біля входу до великої зали, і він, немов добрий господар, зустрічатиме гостей — відвідувачів музею.

Виконання почесного завдання, як і намічалось, було завершено І. Макогоном 1937 року. Однак бюст не встановили на передбаченому проектом місці, а помістили на балконі другого поверху, не розрахованому для експонування таких творів. Відведене ж проектом місце для бюста Тараса Шевченка зайняв скульптурний портрет "вождя всіх народів" Сталіна — подібні парадокси за радянських часів були звичною справою.

І. Макогон очолював брав участь у мистецьких конкурсах. Його проект пам'ятника Тарасові Шевченку у Каневі, виконаний за умовами конкурсу, був відзначений премією як один з кращих серед представлених на розгляд конкурсної комісії. Проте з різних причин проект лишився не реалізованим. У зв'язку з підготовкою до широкого пошанування пам'яті Т.Г. Шевченка з нагоди 125-річчя від дня його народження проводилися конкурси на мистецькі твори шевченківської тематики. Як учасник конкурсу І. Макогон розробив проект пам'ятної ювілейної медалі "Тарас Григорович Шевченко. 1814–1939", котра була виготовлена в матеріалі (бронза, 1939, 300 екз.) і визнана одним з кращих вітчизняних творів медальєрного мистецтва радянських часів.

Значущим напрямком у творчості І.Макогона правомірно вважається його робота над образом видатного українського вченого, академіка, громадсько-політичного і державного діяча Михайла Грушевського. 1936 року молодий скульптор створив у граніті художньо переконливий горельєфний портрет для першого пам'ятника М. Грушевському, встановленого на його могилі у Києві (Байкове кладовище). Пам'ятник

споруджено за проектом художника-архітектора В. Кричевського та його співавтора І. Макогона.

Як відомо, ім'я Михайла Грушевського, колишнього Голови Центральної Ради Української Народної Республіки (1917–1918), широко знаного у світі вченого, за часів радянської влади було викреслене з української історії. Академіка об'явили українським буржуазним націоналістом, ворогом народу, а створені ним численні наукові праці і зокрема багатотомну “Історію України” сховали від народу і науковій громадськості у закриті спецфонди. Зanedбаний та пошкоджений був і єдиний у ті часи в Україні надмогильний пам'ятник ученому в Києві. Зрозуміло, що це позначилося і на моральному стані авторів пам'ятного твору.

З проголошенням України у 1991 році Незалежною Державою ім'я Михайла Грушевського було повернуто українському народові. Вже перевидано основні наукові дослідження ученого, в тому числі 10-томну “Історію України”. Відреставровано й пам'ятник на Байковому кладовищі за участі одного з його авторів — Івана Макогона. А в 1993 році немовби сама доля подарувала скульпторам І. Макогону шасливий шанс — на пропозицію Міжнародного благодійного фонду ім. Михайла Грушевського створити величний пам'ятник для столиці України.

З особливим піднесенням працював Іван Васильович над проектом пам'ятника, створюючи образ неординарної особистості. Він зобразив М. Грушевського як мудреця-апостола, провісника свободи, світоча нації. По-різному поцінували фахівці і представники громадськості запропонований старійшиною українських скульпторів проект. Зрештою, він не був реалізований. У конкурсному змаганні переважив проект іншого автора — академіка Академії мистецтв України, народного художника України, професора В.А. Чепелика. Саме за проектом останнього й споруджено величний і водночас досить гуманний пам'ятник М.С. Грушевському у центрі Києва, біля будинку, де розміщувалася Центральна Рада УНР. При всьому цьому справедливо буде вважати, що скульптор І. Макогон також гідно виконав свою місію як митець і патріот України.

У 1990-ті роки І. Макогон створив ще кілька робіт, присвячених М. Грушевському. Серед них — представницький бронзовий бюст ученого, який було передано в дар Секретаріату Президента України (1994); меморіальна дошка, встановлена біля входу до головного (червоного) корпусу Національного університету імені Т.Г. Шевченка, де в 1886–1894 рр. навчався Михайло Грушевський (1996); пам'ятна медаль “Президент України Михайло Грушевський” (1991). Медальну серію скульптор поповнив виготовленням медалей “Президент України Леонід Кравчук” (1991), “Президент України Леонід Кучма” (1994) та ін.

Багато сил і творчої енергії віддав Іван Васильович педагогічній діяльності. І був він не звичайним учителем, а педагогом-ритором, який чітко, образно і переконливо викладав свої мудрі думки, фахові знання слухацькій аудиторії. До викладацької і керівної роботи у Київському художньому інституті (тепер Національна академія образотворчого

мистецтва і архітектури) його у 1954 році запросив тодішній ректор С.О. Григор'єв. Скульптор приїхав зі своєю сім'єю з Москви до Києва і обійняв посади проректора інституту та викладача скульптури.

До цього І. Макогон пройшов воєнними дорогами Другої світової війни, беручи участь у бойових діях. 1944 року за станом здоров'я, після поранення і контузії, був переведений з діючої армії на творчу роботу до Студії військових художників імені Б.М. Грекова у Москві. Зі студії виїжджав з групою художників знову-таки на фронт, щоб слідом за передовими частинами долати довгі кілометри фронтових доріг, аби зробити замальовки і начерки з натури по гарячих слідах. У студії митець створював образи героїв війни, тематичні композиції, присвячені війні та героїчним сторінкам держави. Демобілізувався у 1953 році і з наступного року почав працювати у Київському художньому інституті.

Майже за півстоліття педагогічної праці професор І. Макогон виховав великий загін молодих скульпторів, у тому числі й іноземних, які своєю творчістю примножують національні здобутки у галузі мистецтва пластики, а також утверджують принципи кийської художньої школи як в Україні, так і за її межами. Ним розроблено методики виготовлення творів скульптури з каменя, рекомендації щодо засвоєння способів опрацювання твердих матеріалів. Всебічно ерудований, неперевершений знавець скульптурної справи, добрий душею, педагог-ветеран щедро ділився своїми знаннями зі студентами, колегами та бажаючими опанувати секрети творчості. Адже так колись виховували і його, насамперед улюблений учитель Іван Васильович Севера.

Поряд з педагогічною діяльністю митець постійно провадив творчу і громадську роботу. Його творчим кредо було: гідно зображувати людину як найдосконаліший витвір природи. А це можливо здійснити за допомогою віками вивіренних засобів реалістичного мистецтва, що засвідчує багатовікова історія красних мистецтв. Саме так чинили і назажди лишилися своєрідними віхами в історії високої культури давні греки, Леонардо да Вінчі, Мікеланджело, Рафаель, Рембрандт, Роден, Шевченко, Рєпін, Мурашко, Кричевський, Дергус, Галина Кальченко, Тетяна Яблонська... Своїм мистецтвом вони утверджували свою епоху, реалії своєї держави, образи сучасників.

Іван Васильович справедливо вважав, що ганебно й антигуманно спотворювати людські образи, як це глумливо роблять так звані новатори. Художник повинен любити людину, свій народ, свою країну і своїм правдивим мистецтвом, досконалими художніми образами допомагати людям усвідомлювати себе духовно, національно, підносити загальну культуру.

У мистецькому доробку І. Макогона — пам'ятники, меморіальні дошки, станкові скульптурні композиції, портрети, медалі; живописні та графічні роботи. До найзначніших творів, крім уже згаданих, належать меморіальні пам'ятники письменникам Миколі Бажану, Василю Земляку, Юрію Яновському; дітям мистецтва Олександру Вербицькому,

Федору Надененку, Антону Середі; пам'ятники-бюсти Героїв Соціалістичної праці Степаниди Виштак, Федора Дубковецького, Івана Стрельченка; меморіальні дошки, присвячені Любомирові Дмитерку, Іванові Кавалерідзе, Андрієві Малишку, Олександрові Миньківському, Леонідові Смілянському та інші.

У 1997 році з нагоди 90-літнього ювілею Івана Макогонна відбулася виставка його творів у Національному художньому музеї України. То був своєрідний звіт митця про створення ним упродовж багатьох років натхненої праці. А 2001 року Іван Васильович Макогон відійшов в інші світи, лишивши по собі добрий слід на мистецьких теренах України.

Василь Забашта

професор НАОМА, народний художник України

Талановитий митець і педагог

(До 90-річчя від дня народження
Т. Н. Яблонської)

По війні, після демобілізації з армії мені, вже студентові Харківського художнього інституту, вдалося перевестись до Київського, де одразу почув найсхвальніші відгуки студентів не тільки про керівника майстерні портретного живопису О. Шовкуненка, а й про його аспірантку Тетяну Яблонську. Про неї говорили, що хоча вона й асистент професора, але більшість постановок виконує одноосібно, її постановки цікаві, й студенти малюють їх із захопленням.

Емоційна, темпераментна, працьовита, до фанатизму закохана в те, що робить, Т. Яблонська як художник і педагог викликала захоплення не тільки у студентів портретної майстерні, а й у всіх студентів та педагогів. Захоплювалися її живописом. Коли вона привезла етюди, написані під час одного з творчих відряджень, і зробила виставку, то інститут був переповнений людьми, що бажали їх побачити. Її роботи відзначалися емоційним со-

нячним сяянням кольорів. Пізніше на основі цих етюдів Тетяна Нилівна написала відому картину "Хліб".

Творячи красу, Тетяна (так називали її студенти) не приділяла собі особливої уваги як жінка. Мабуть, часу не вистачало, а, можливо, для неї це було дурогодним. Окрім того, у ті роки не дуже можна було купити у магазині красивий одяг, не було й коштів, то наші дівчата одягалися скромно, а Тетяна — оригінально: на ногах кирзові чоботи, якась кашавейка, волосся, зав'язане в пучок, розвівалося, як кінський хвіст, на голові капелюшок з широченькими крисами.

Працювала вона натхненно, хоча умови були не з найкращих. Вранці, до занять, Тетяна Нилівна бігла на базар, щоб шось купити для донечки, собі щось перекусити, і обвішана торбинками, авоськами, з яких виділилися пензлі, фарби, картонки і пляшечки з молоком, бігла в інститут до студентів. У майстерні готувала постановку, а поруч стояла коляска, у якій лежала донечка, а трохи далі чмихав примус, на якому немовляти варилася їжа, і тут же — полотно для творчої праці. Незважаючи на такі умови, Тетяна Нилівна та її чоловік Сергій Отрошенко були ще й головними організаторами студентських вечорів, художниками-постановниками новорічних свят. До Нового року починали готуватися з приходом на навчання — у жовтні, бо новорічне свято було найулюбленіше. Ініціювали його самі студенти, потрібен був час на підготовку. Воно відзначалося розмаїттям новорічних дійств.

Сергій Отрошенко, на противагу Тетяні Нилівні, був стриманий, малоговоркий, заглиблений у собі, але не менш талановитий, ніж вона. Коли він поїхав у творче відрядження з московськими художниками на північ, то привіз велику кількість робіт, влаштував виставку в інституті. І всі ахнули! Північ — край, на колір скупий, проте С. Отрошенко зумів так передати особливості півночі, що його твори світилися сріблом — кольором холодної ночі. Він зумів контраст — чорне й біле — передати вальорами і цим збагатив колорит творів.

С. Отрошенко не тільки був майстерним живописцем, а й мав свою громадянську позицію. Брав участь в організації Молодіжного клубу в 1960-ті. Без дозволу Спілки художників, вищих партійних органів було відкрито виставку, яка відрізнялася від інших тематикою, подачею і розкриттям теми. Ця виставка мала розголос серед творчої молоді, наробила переполоху серед "вишестоящих". Її скоро закрили, організатори були покарані по-різному. Видно, Сергій був переслідуваний КДБ, що зумовило його переїзд до Москви. (Так учинив колись О. Довженко). У Москві його добре знали як талановитого митця. Після виконання великого панно в готелі "Москва" його прийняли до Спілки московських художників. Коли приїжджали художники з Києва, то перше, ніж піти на виставки, до музеїв, йшли дивитися панно Сергія Отрошенка.

Подружнє життя Тетяни і Сергія не склалося, але вони залишилися у добрих, приятельських стосунках, адже мали двох доньок. Тетяна